

Bölüm 2

MARDİN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ (MİLAT TAN ÖNCEKİ DÖNEM)

M.Ö 7000–5500 MARDİN ESKİ TAŞ ÇAĞI DÖNEMİ

Bu dönemde bazı köyler kurularak tarım gelişmeye başlamıştır. Günümüzden 60.000-12.000 yıl önce Eski Taş Çağı, insan elinden çıkan ilk ürünler olan taş aletlerin yapıldığı çağdır. Bu taş aletler, en eski teknolojiyi temsil eder. Bu Çağ insanların teknolojileri, çakmak taşı ve diğer işlenebilir taşlardan, ayrıca hayvan kemikleri ve boynuzlardan yapılan aletlerden ibarettir. Bu aletler arasında el baltaları, taş bıçaklar, kazıyıcılar, ok ve mızrak uçları sayılabilir. Eski Taş Çağı'nın sonuna doğru çok daha ince işçilik gösteren ve pek çok farklı iş için üretilmiş aletler gelişmiştir. Ayrıca yine bu son dönemlerde ilk sanat ürünleri ortaya çıkmıştır. İnsanlar mağara duvarlarına resimler çizmiş, küçük heykelcikler ve takılar yapmışlardır. Eski Taş Çağı insanları, avcılık ve besin toplayıcılığı ile geçinen göçebe topluluklardır. Anadolu, coğrafi konumuyla kıtalar arasında doğal bir köprü oluşturur. Asya'dan Avrupa'ya uzanan bu yarımada boyutlarından beklenmeyecek kadar çok çeşitli iklim bölgelerine sahiptir. Kurak ve yarı kurak düzlüklerden, yayvan ya da iğne yapraklı ormanların olduğu dağlara, alüvyonlu kıyı ovalarından buzullarla kaplı yüksek dağlara kadar çok farklı iklim bölgesi bir aradadır.

Mardin ve çevresinde arkeolojik araştırmaların yapıldığı, halk arasında "Hırbe Helale" olarak adlandırılan

“Kampüs Alanı” Eski Taş Çağı döneme ait önemli bir alandır. Bu alanda yoğun biçimde çakmaktaşıları, düğümcük ve baltalar ile işlenmeye hazır taş alet örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan da anlaşılacağı üzere, Mardin’in en erken dönemlerden itibaren yaşam izlerini taşıdığı görülecektir.

Mardin İli, Dargeçit İlçesi Ilısu civarında yer alan Boncuklu Tarla yerleşimi Çanak-Çömleksiz B evresine ilişkin sunduğu verilerle bu döneme ışık tutmaktadır.

Bu nedenle Boncuklu Tarla yerleşimi insanlık tarihinin yerleşik yaşam tarzına geçtiği en erken dönemleri içermesi bakımından, gerek bölge tarihi ve gerekse Bereketli Hilal Bölgesi kültür tarihi bakımından önemli veriler sunmaktadır. Küçük buluntular arasında Çayönü ve Göbeklitepe buluntularının yakın benzerlerinin ele geçtiği yerleşim, en az 8000 yıllık süreci (M.Ö. 12000-7000) yansıtmaktadır. Mardin’in Derik İlçesinde bulunan Kerküşti Höyük’te yapılan kazılar sonucu kalkolitik döneme tarihlendiği görülmüştür.

İpek Yolu olarak bilinen karayolu genişletme çalışmaları sırasında tespit edilen höyük M.Ö 5800 yıllarına ait Halaf döneminden ortaçağ’a uzanan kalıntıları barındırmaktadır. İpek Yolu üzerinde bulunan Kemaliye höyük ve Tilki tepe Höyüklerinde kalkolitik döneme ait seramik parçaları mevcuttur.

Mardin’in Nusaybin ilçesinde bulunan Girnavaz Höyük’te ve Dargeçit ilçesinde bulunan Zeviye Tivilki yerleşmesinde düzenli kazılar yapılmıştır. Ayrıca müzenin yaptığı kurtarma kazıları vardır. Bunların dışında bölgede yapılan yüzey araştırmasında tespit edilen yerleşmeler bulunmaktadır. Girnavaz kazısında ve yüzey

araştırmalarında Erken Tunç ağı'na ait veriler tespit edilmiştir. Bunlar da Girharrin-Ortaköy, Gire Koriye, Tell Ermen, Gire Herzem Boğazemri, Gire Hiyale, Gire Haramiye, Gire Kızlare, Gire Hileliye, Desi, ıldız, Tell Bısım, Tell Minar, Kertvin ve Tell Gir mira; Katarlı-Abukatter, Abdlimam Hyk, yerleşmeleridir.

Geç Tunç ağı, Kuzey Mezopotamya'da ve Ilisu Barajı dolum alanı içerisinde kalan bölge ve çevresinde Hurri-Mitanni ve Orta Assur dönemi merkezlerinden bilinmektedir. Ilisu Baraj şantiye Alanında yapılan yüzey araştırmasında Dicle'nin hemen karşı kıyısında Tatika ve Zeviya Kavla yerleşmesinde bu dönemlere ait seramikler ele geçmiştir. Bu dönem hakkında bilgileri Mardin il sınırları içerisinde tespit edilen yerleşmelerin bir kısmından elde etmekteyiz. Kazılar, yüzey araştırmaları, Mardin Müzesi Tescil alışmaları sonucunda ve yazılı kaynaklarda adı geçen 72 kadar yerleşmeden sadece 36 tanesinde yaşanan dönemler hakkında bilgimiz vardır. Bu yerleşmelerin hepsi Tur Abdin Dağları'nın güneyinde, ovada ve nehir kenarlarındadır. Su anki bilgilerimizin ışığında Tur Abdin Dağları'nın bulunduğu coğrafyada bu döneme ait yerleşme tespit edilmemiştir.

M..1200-3333 dönemi kendi içerisinde bölgelere göre küçük farklılıklar olsa da erken, orta ve geç demir ağı olmak üzere üç döneme olarak incelenmektedir.

Mardin'de Saburiler Dönemi M.. 4500-3500

Yontma Taş ağından başlayarak günümüze kadar olan zaman diliminde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir kent olan Mardin ve çevresinin ilk yerleşimi eski yakın doğu tarihine Subariler zamanına kadar gitmektedir.

Alman Arkeolog Baron Marvan Oppenheim, 1911-1929 yılları arasında yaptığı kazılardan elde edilen sonuçlarla(M.Ö 4500-3500) yaşadıkları, bu tespiti sebep olarak da, Sümer ve Babil katları arasında bulunduğu pişmiş tuğla kiremitlerinden anladığını yazmaktadır¹.

Mardin’de Sümerler Dönemi M.Ö.(3500 – M.Ö. 2000)

M.Ö.3500-M.Ö.2000 Yılları arasında Mezopotamya’da yaşamışlardır. Birçok medeniyetin karanlık kurucuları oldukları gibi birçok ırkın soyunun dayandığını iddia etmeye çalıştığı topluluktur Sümerler...

Bugün Sümer medeniyetini Almanlar’dan İngilizler’e, Farslar’dan Araplar’a kadar birçok millet sahiplenmekte ve atalarının Sümerliler olduğunu ileri sürmektedirler.

Bunun nedeni şüphesiz medeniyetin, tarihin, hukukun, bilimin, edebiyatın, tarım ve ekonominin Sümerlerle başlaması, daha doğrusu yazının mucidinin Sümerliler olmasından kaynaklanan “ilk medeniyetin kurucularının Sümerliler olduğu” sanılmasıdır.

Yabancı Sümerologlar, Türk Dili ile Sümer Dili’nin akraba olduğunu başka bir bağıntıları olmalarını ileri sürmekte ve Sümerlerin Türklüğünü bazı Türk tarihçilerine göre kasten saklamaktadırlar.

Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk tarafından bizzat yaptırılan Türk tarih tezi çalışmalarının bir ürünü olan güneş dil teorisi kasten yapılan tüm bu görmezlikleri birer birer çürütmüş, Sümerler ile Türklerin dil akrabalığından çok öte, kan akrabalığına dayanan bir yakınlıkta olan iki

¹ 81 ilde kültür ve şehir Mardin T.C.Mardin Valiliği Acar asım ve Cilt San.Tic.A.Ş s.44

toplum olduğunu ortaya çıkartmıştır...

Tablo 1. Sümer Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki benzerlikler

Sıra No	Sümerce	Türkiye Türkçesi	Sıra No	Sümerce	Türkiye Türkçesi
1	Gadun	Hatun	16	Agıl	Akıl
2	Assinu	Asena	17	Bar	Var
3	Gig-Anu	Göktanrı (Gök ana)	18	Er-Eř	Erkek-Kadın
4	Tammuzi	Temmuz	19	Rakibu	Rakip
5	Domuzi	Domız	20	Aga	Ağa
6	Gin	Genç	21	Balag-ba	Balaban
7	Auşk	Aşk	22	Amelu	Amele
8	Tar- kus- u	Talih kuşu	23	Zindan	Zindan
9	Ungar	Uygar	24	isum	Işık
10	Altun	Altın	25	iş-ti	işitmek
11	Anu	Ana	26	U-ku	Uyku
12	Tengiz	Deniz	27	Murad	Murat
13	Gozam- Ozam	Ozan	28	Kes-da	Kesmek
14	En-gur-ra	Ankara	29	Bira	Bira
15	Tamga	Damga	30	Me-en	Men- Ben

Tablo 1. Sümer Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki benzerlikler

Sıra No	Sümerce	Türkiye Türkçesi	Sıra No	Sümerce	Türkiye Türkçesi
31	Tagga	Takke	44	L-elvan-ı	Elvan
32	Ge	Gel	45	Nun	Un
33	ilig	ilik	46		
34	Et	Et	47	Apa	Apa(ağabey)
35	Mum	Mum	48	Ambar	Ambar
36	Huma-kus-a	huma Kuşu	49	Gaazi	Gazi
37	Sin	Sin(e)	50	Gid-de	Git-gide
38	Karra	Kara	51	Uri	Arı
39	Batu	Batı	52	Kaskadu	Kaskatı
40	Sar	Sar(ı)	53	Arpu	Arpa
41	Heak	Hak	54	U-ru	Uyruk
42	Mesu	Meşe	55	Nusa	Neşe
43	Engin	Engin			

Yukarıda görüldüğü gibi 6000 sene geçmesine rağmen birçok Sümer Türkçesi günümüze kadar çok az değişiklikle ulaşmıştır. Bazı kelimeler kesinlikle Arapça olmayıp Sümer Türkçesinden Arapça 'ya geçmiştir.

Sümerler ve bazı devletlerin Türk olduğu

saklanarak Türklerin 1071 Malazgirt savaşıyla Anadolu'ya geldiği ve istilacı olduğunu, hiçbir kültürü olmayan barbarlar olduğunu insanların kafalarına dayatmaya çalışmışlar.Tarihin başlangıcı olan Türk kültürünü bilerek yok saymaya çalışmışlardır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu tip çarpıtmaları engellemek için Tarih kitaplarına Sümer Türklerini koydurmuş fakat ölümünden sonra İnönü ve Menderes iktidarları döneminde Sümerleri sadece Mezopotamya'da kurulan başka bir medeniyetmiş gibi tarih kitaplarından kaldırılmıştır.

g) Ziya Gökalp Türk Felsefesi (Tanrının Türkleri) adlı eseri oluşturmaya çalışırken buna dikkat çekmiş fakat ömrü yetmemiştir. Yine Türkçülüğün Fikir adamı, Ruh Adamı, Dava Adamı Hüseyin Nihal Atsız da Sümerlerin Tarih kitaplarından çıkarılmasına karşı gelmiş ve İnönü ile ters düşmüştür.

Daha eskiye gidersek Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lugat-ı Türk'te Türkçe'nin Arapçadan üstün olduğunu belirtirken Sümer Türkçesinden faydalanmıştır ve Arapçanın Türkçeden ibaret olduğunu savunmuştur.Sümer efsaneleri ve Türkler

Orta Asya Türk Efsanelerinde Sümer efsanelerinden izler: ilk olarak Promete'nin insanlara yazıyı, matematiği, astronomiyi, tıbbı, hayvanları evcilleştirmeyi, gemi yapmayı, kâhinliği öğrettiği efsanesi nedeniyle, batı dünyasında, bütün kültürlerin Yunanlılardan kaynaklandığı inancı yüzyıllar boyu süregelmiştir. Diğer taraftan, Tevrat da bir kısmı tanrı tarafından yazdırılmış, bir kısmı İsraililer tarafından yaratılmış ilk

dinsel ve edebî kitap olarak kabul edilmişti. Geçen yüzyıl içinde, Mezopotamya'da yapılan kazılardaki buluntular, çıkan binlerce yazılı belgenin çözülüp okunması ile her iki inanç da kökünden sarsıldı.

Çünkü Promete' den en az 2000 yıl önce Sümerliler bunların hepsini bulmuşlar, yapmışlar ve kullanmışlardı. Diğer taraftan Tevrat'taki birçok konuların Sümerlilerden kaynaklandığı, metinler okundukça meydana çıkmış ve çıkmaktadır.

Bilindiği gibi Sümerlilerin en önemli bulgularından biri, dillerine göre bir yazı icat etmeleri, onu geliştirmeleri ve kil üzerine yazarak zamanımıza kadar ulaşmasını sağlamaları olmuştur. Bulunan belgeler arasında büyük değeri olanlar edebî yazıtlardır. Bunlar daha çok Sümerlilerin tanrıları ve dinleri ile ilgili konuları kapsamaktadır.

Sümerlilerin dinleri ve edebî yapıtları gerek kendileri zamanında yaşayan, gerek daha sonra gelen Ortadoğu milletlerini etkisi altına alarak izleri, bir taraftan Yunanlılar yoluyla Batı dünyasına, diğer taraftan Tevrat ve Kuran'a kadar ulaşmıştır. Sümerlilerden Tevrat'a geçen konular üzerinde Batıda bazı yayınlar yapılmışsa da bu hususta ülkemizde bir yayın yoktur. Sümer dini, Sümer dininin etkilendiği din ise Orta Asya Gök Tengri inancıdır.

Sümerliler'in dillerinin Türkçeye benzediği ve dağlık yerden göç ettikleri kanısı gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi temelinin uzay ve dünya ile ilgili inanış ve anlayış olduğunu yazmış. Sümer mitolojisinde de bu durum böyledir.

Sümerliler yaradılış ve evrenle ilgili düşüncelerini toplu bir halde yazmamışlar. Ancak bunlar,

destanların baş kısımlarında veya ortalarında kısım kısım anlatılmıştır. Aynı geleneği Türk destanlarında da buluyoruz.

Sümer yaradılış efsanesine göre, önce her taraf derin ve geniş bir su ile kaplıydı. Bunun adı Tanrıça Nammu. Bu tanrıça sudan bir dağ çıkarıyor. Oğlu Hava Tanrısı Enlil onu ikiye ayırıyor, üstü gök, altı yer oluyor. Göğü, Gök Tanrısı An, yeri de Yer Tanrıçası Ninki ile Hava Tanrısı Enlil alıyor. Buna göre önce evreni meydana getiren suda olan Ana Tanrıça ile Hava Tanrısıdır. Gök ve Yer birer tanrı değil onların sahibidirler.

Türk efsanelerinde çok çeşitli yaradılış motifi vardır. Buna rağmen ana motif birbirlerine benziyor. İlk olarak evren büyük bir sudan oluşuyor. Tanrı Ülgen, bazısında insan olan kişi, bazısında şeytan olan Erlık ile bu suların üzerinde uçuyor. Birinde denizden bir taş çıkarak Ülgen'e konacak bir yer oluyor. Başka birinde Erlık, diğerinde kişi, bir diğerinde ise yaban ördeği suyun içinden toprağı çıkararak yeri meydana getiriyor.

Bir başka anlatıma göre ise su içindeki Tanrıça Akana veya Ak-ene, Ülgen'e yeri ve göğü nasıl yaratacağını söylüyor. Ülgen de yere ve göğe "ol" diyor, onlar da oluyorlar (Bahattin Ögel).

Ülgen'in yer ve göğe "olun" demesi ve evreni 6 günde yaratarak yedinci gün dinlenmesi Tevrat ve Kuran'daki Allahın "ol" diyerek yeri göğü 6 günde yaratması ve yedinci günü dinlenmesi motifi ile paraleldir.

Sümer'de insanın yaradılışı:

Sümer'de tanrılar çoğalmaya başlayınca kendiişlerini yapıp yetiştiremediklerinden yakınıyor ve bütün tanrıların

yaratıcısı Tanrıça Nammu'ya gelerek işlerini yapacak kimseler yaratması için yalvarıyorlar. O da oğlu Bilgelik Tanrısı Enki'yi derin uykusundan uyandırarak tanrıların işlerini görecekları yaratmasını söylüyor. Enki de annesine derin sudan çamur almasını, ona tanrıların görüntüsünde şekil vermesini, ona bu işte yer tanrıçası ile doğum tanrısının yardım edeceğini söylüyor. Enki, "Ey anneciğim! Yeni doğanın kaderini söyle", diyor, sonunda o bir insan oluyor.

Türk efsanelerinde insanın yaradılışı:

Bunların birinde tanrı Ülgen deniz yüzünde toprak parçası görüyor. Bu toprağa "insan olsun" diyor, o insan oluyor. Adı Erlik. Bu tanrı ile kendini bir tutmaya kalkınca, tanrı etleri çamurdan, kemikleri kamıştan 7 insan daha yaratıyor. Türk Memlük efsanesinde, bir mağaraya dolan çamurlardan, yağmur ve sıcak etkisiyle 9 ay sonra ilk erkek meydana geliyor. Buna "Ay Atam" demişler, tekrar mağaraya dolan çamurlarla 9 ay sonra da bir kadın dünyaya gelmiş. Buna da "Ayva-akyüzlü" demişler. Başka bir efsanede tanrı insan şeklinde 7 erkek ve 4 kadın yapmış. Diğer bir Altay efsanesine göre tanrı Ülgen insanın etlerini topraktan, kemiklerini taştan yapıyor.

Kadının, Tevrat'a göre Adem'in kaburgasından yaratılması, Adem ile Havva'nın cennetten kovulması motifi hakkında Bahattin Ögel kitabının 475.² Sayfasında, kadının Tavrat'a göre Adem'in kaburgasından yaratılması ve Adem ile Havva'nın cennetten kovulması motifi hakkında bazı yorumlar yapmışsa da, bu hikâyenin

² Bahattin Ögel S.475

kaynağı Sümerliler'e dayanmaktadır.

Sümerlerde Dilmun adında saf temiz tanrıların yaşadığı bir ülke var. Hastalık ve ölüm bilinmeyen yaşam ülkesi, fakat orada su yok. Su Tanrısı, Güneş Tanrısına, yerden su çıkararak orasını tatlı su ile doldurmasını söylüyor. Güneş Tanrısı istenileni yapıyor. Böylece Dilmun meyve bahçeleri, tarlaları ve çayırları ile tanrıların cennet bahçesi oluşuyor. Bu bahçede Yer Tanrıçası sekiz şifa bitkisi yetiştiriyor.

Bunlar meyvelerince Bilgelik Tanrısı Enki hepsinden tadıyor. Yenmesi yasak olan bu meyveleri yiyen Tanrıya, Tanrıça çok kızıyor ve onu ölümle lânetleyerek ortadan yok oluyor. Diğer tanrılar büyük güçlüklerle Yer tanrıçasını bularak tanrıyı iyi etmesi için yakarıyorlar. Tanrıça, Tanrının sekiz bitkiye karşı hasta olan sekiz organı için birer şifa tanrısı yaratıyor.

Bunlardan beş tanesi tanrıça. Hasta olan organlardan biri kaburgadır. Onu iyi eden tanrıçanın adı, "Kaburganın Hanımı" anlamına gelen Nin.ti'dir. Bu kelimede Nin hanım, -ti kaburgadır. -ti'nin diğer anlamı "yaşam" dır. Bu hikâye Tevrat'a geçerken kaburgadan bir kadın yaratılmış ve -ti kelimesinin ikinci anlamı alınarak "kaburganın Hanımı" yerine ıbranicede "Hayat Veren Hanım" anlamına gelen "Havva" adı verilmiştir.

Özbeklere göre insanın ilk atası "Kil Han" imiş. Bahattin Ögel, bunun İran'da ki "Kil Şah'ın" bir devamı olduğunu söylüyor. Tevrat'taki "Adam"ın anlamının da kırmızı toprak olması çok ilginç...

Kil → Adam Kırmızı toprak

Görüldüğü üzere gerek tek tanrılı dinlerde, gerek Türk efsanelerinde, Sümer'de olduğu gibi, evren sudan, insan topraktan meydana gelmiştir.

Türklerin Yeraltı Dünyası hakkındaki inanışları

Sümerlilerin inanışına benzemektedir. Sümerlilere göre Yeraltı Dünyasında ölümler nehir yoluyla götürülüyor. Nehrin sonunda Yeraltı Tanrıçası Ereşkigal'ın 7 kapıdan geçilen sarayı bulunuyor. Oraya gitmek isteyenler için bazı yasaklar var. Aynı motif Türk efsanesinde de bulunuyor. Bahattin Ögel Kuran'daki Cennetin Irmağı(şol cennetin ırmakları akar Allah deyu deyu) olarak yorumlamak istemişse de bunun Sümer'deki Yeraltı Nehri olduğu kuşkusuz. Aynı nehir Tevrat'ta, Şeol, Yunan'da Hades olarak bulunmaktadır.

Sümer metinlerinde gök gürültüsü bulutlarını simgeleyen "İmdugud" adlı kutsal bir kuş var. Bu kuş kaderleri veriyor, sözüne karşı gelinmiyor ve yardımlar yapıyor. O'nun kanatları açılınca bütün göğü kaplıyor. Bu kuş Akadlılarda "Anzu" adını alarak birinci yüzyıla kadar çivi yazılı metinlerde varlığını korumuştur. Bazen kartal olarak da algılanan bu kuş ve yılanla ilgi bazı hikâyeler var Sümer metinlerinde yer alıyor.

Bunlardan birinde Aşk Tanrıçası İnanna, Tanrılar Bahçesinde dalsız budaksız bir ağaç yetiştiriyor. Ağacın tepesine İmdugud Kuşu, ortasında "Lilit" isimli bir cin ve köküne de bir yılan yuva yapmış. Bu yüzden tahtasından yapmak istediğini yaptırmak için ağacı kestiremiyor. Gılgamış imdadına yetişip onları kaçırıyor ve ağacı keserek Tanrıça 'ya veriyor.

İkinci hikâyede ise; Kral Etana'nın çocuğu olmuyor. Çocuk yaptıran bitki gökte yer alıyor ama göğe çıkma

imkânı bulunmuyor. Bunun üzerine O, bir gün bir çukura düşmüş kartal yavrularını bir yılanın yemesinden kurtarıyor. Kuş buna çok seviniyor. Buna karşılık olarak, kralın otu alabilmesi için kanatlarının üzerine bindirerek göğe çıkarmaya başlıyor. Kuş her yükselişte aşağıda ne gördüğünü sorması üzerine kral evvelâ geniş bir alan olduğunu, gittikçe onun küçüldüğünü, en sonunda da bir şey göremediğini, korktuğu için hemen indirmesini söylüyor.

Üçüncü hikâyede ise; Kahraman Lugalbanda, Zabu ülkesinden kendi şehri olan Uruk'a dönmesi için, imdugud kuşunun dostluğunu kazanmak istiyor. Kuş yuvasında bulunmadığı zaman yavrularına yağ, bal, ekmek veriyor ve onlara bakıyor. Kuş yavrularına böyle güzel bakana candan dost olmaya, ona yardım etmeye karar veriyor ve Lugalbanda'nın şehrine rahatlıkla dönmesini sağlıyor.

Bu üç hikâyedeki kuş ve yılan motifi orta Asya efsanelerinde çeşitli şekilde bulunmaktadır. Örneğin, Telüt Türkleri'inde olan Merküt soyundan bir boya göre sağ kanadını güneş, sol kanadını ay kaplayan kutsal bir gök kuşu vardır. Sibiryâ ve Orta Asya şamanları kartalı tanrı elçisi olarak görmüşlerdir. Altaylılar'ın Kögütey destanında kahraman Kara batur, atlarını çalan "Kaan kerede" adındaki kuşu ararken onun iki yavrusunu ejderden kurtarıyor. Kuş da Karabutura atlarını geri veriyor. Yolda düşmanları tarafından öldürülen kahramanı, kuş hayat suyu vererek canlandırıyor.

Görüldüğü üzere bu Altay hikâyesi, Sümer hikâyesiyle neredeyse birebir aynı... Bu anlatımı kırgız'ların ertöşük destanında ve Uygur Türkeri'nin *Bilge Buka* anlatımında da görmek mümkün.

Zend Avesta'dan gelmiş olabileceği söylenen bu masalsı kuşa İranlılar Simurg, Araplar da Zümrüd-ü Anka_ demektedir. Türklerdeki Hüma kuşu, peygamberin hadislerinde Cennet Kuşu olarak bildirilen kuştur. Cennette yer alan bu kuş, zaman zaman 7 kat göğe çıkıp tanrıya gidip gelmekte ve dolayısıyla tarih öncesi destanlara ve hikâyelere konu olmaktadır. Çeşitli adlar almış ve efsanelere karışmış bu tanrısal kuş hikâyesinin İ.Ö. en az 3000 yıllarında Sümerlilerde başlamıştır. Hüma kuşunun da aynı kaynaktan geldiği kuşkusuzdur.

Görüldüğü gibi, Sümerlilerin İmdugud kuşu, Akatlılar'da Anzu, Araplar'da Zümrüd-ü Anka, İran'da Simurg, Hintliler'de Garuda, Türkler'de Hüma, adları altında çeşitli efsanelere konu olarak sürmüştür. Amerika yerlileri arasına kadar uzanan bu kuş motifi de Sümerler'e ve hatta Sümerler'den çok daha önceki ön Türk kültürlerine dayandığı şüphesizdir.

Sümer kültürü ile Türk kültürü arasındaki bir başka benzerlik ise kahramanlarıdır... Sümerlerde kahramanlar tanrılarla bağlantılı, insanüstü güçlere sahip kişiler olup ilk kahramanlıkları genelde ülkeye zararlı olan büyük güçteki hayvanı öldürmektir. Aynı motifi Türk kahramanlarında da görmekteyiz...

Sümerler'de "7" temel sayı olarak görülüyor. 7 dağ aşmak, 7 kapı geçmek, 7 kat gök, 7 tanrısal ışık, 7 ağaç, gibi. Türkler'de temel sayı "9" olmasına karşın 7 sayısı da bulunuyor. 7 iklim, 7 yıl, 7 gün, 7 gök kırsığı gibi yine aynı şekilde, Türk Kağanı, tanrı tarafından çeşitli güçler verilerek insanları idare etmek üzere tahta oturtulmuştur. Sümerler'de tanrılar şehir beylerini kendileri seçerek ve güçler vererek kendileri yerine ülkeyi idare ettirmektedir...

Türkler’de dağlar tanrıya yakın sayıldığından kutsal olmuşlar. Sümerler’de de dağlar tanrılarla insanlar arasında bağlantı kurdukları düşüncesiyle kutsal sayılmış. Onun için dağ olmayan Mezopotamya’da Sümerliler tanrı evlerini yapay tepeler üzerine yapmışlar ve yüksek binalarla devasa yapılar bina etmişlerdir (Ziggurat).

Sümerliler kendilerini “Karabaşlı” olarak adlandırırđı... Divan-ı Lûgat-it Türk, cilt III, s. 222’de, Türkler arasında erkek ve kadın kölelere “Karabaş” deyimi kullanıldığı yazılıdır. Manas destanında ise Manas ziyafete yalnız çağrıldığına yalnız başına bir yiğidiz anlamında, “Karabaşlı Kişiyiz” demiştir.

v) Görüldüğü gibi Sümer kültürü ile Türk-Ön Türk kültürü ve mitleri arasında neredeyse birebir benzerlikler bulunmaktadır. Tüm bu benzerliklere dil benzerliğini ve dil ailesinin aynı olmasını da eklediğimizde ve Sümerler ‘in Ön Türklerin yaşadığı topraklardan Mezopotamya’ya geldiğinin kabul gördüğünü eklediğimizde Sümerler’in Türk soylu bir kavim olduğu gün gibi aşikârdır.

Mardin’de Akad Dönemi M.Ö-2850-3000

Fırat ve Dicle havzasında tarihinde üç büyük Samî göç hareketi cereyan etmiştir. Bu göçlerin ilki M.Ö. 2500’lerde vuku bulduğu tahmin edilen Akkad Göçleridir.

Bu kabilelerin gerçekleştirmiş olduğu göç hareketi, Dicle ve Fırat nehirlerinin birbirine en çok yaklaştığı Doğu Sinear’ı ele geçirmeleri ve Bağdat civarındaki Kiş şehrine yerleşmeleriyle sonuçlandı.

Bugünkü arapların en eski ataları olarak kabul edilen Akadların gelmesiyle birlikte, Fırat ve Dicle havzasında gerek etnik, gerekse siyasi çehresi

değişmiştir.

Samîler, uygar Fırat ve Dicle havzasında toplumunun çevresinde yarı göçebe bir hayat sürerek yavaş yavaş Fırat ve Dicle havzasında sızmışlardır.

Sümerler, M.Ö. 4. Binyıl'ın sonlarından 3. Binyıl'ın sonlarına kadar olan dönemde Fırat ve Dicle havzasında birçok şehir devletleri kurmuşlar ve bu şehir devletleri, kendi aralarında hâkimiyet mücadelesi vermişlerdir. Bu büyük mücadele nedeniyle, aralarında milli birlik sağlayamayan ve bu yüzden de, şartlar oldukça müsait olmasına rağmen merkezi bir devlet kurmayı başaramayan Sümerler, M.Ö. 2500'lerden itibaren Fırat ve Dicle havzasında sitelerine sızmaya başlayan ve M.Ö. 2350-2150 yılları arasında büyük bir devlet kurmayı başaran Samî kökenli Akadlar'ın hâkimiyetini tanımak zorunda kalmışlardır.

Öyleyse, daha önce de belirttiğimiz gibi Fırat ve Dicle havzasında kurulan ilk Samî devlet, Sargon tarafından MÖ. 2350 yılında kurulan Akad İmparatorluğu'dur.

Mardin'de Elam Dönemi M.Ö-2230-1925

Hammurabi, (M.Ö. 1793- 1750) Babilin altıncı kralıydı.

Hammurabi, Sümer ve Akadları fethederek, Babil İmparatorluğu'nun ilk kralı olmuştur. Böylece Babillerin Fırat ve Dicle havzasında üzerinde hegemonyasını kurmuştur. Çoğu kişinin düşüncesine göre ona ilk kanun koyucu unvanı verilmişse de, bu yanlış bir düşüncedir. Hammurabi kanunları ilk kanunlardan çok, ilk reformsal ilerleme kanunlarıdır.

Günümüzün Irak sınırlarında bulunan bölgede, Fırat ırmağının kıyısında kurulu Babil'in o dönemdeki kent devletinin altıncı kralı olan Hammurabi, ülkesini M.Ö. 1792- 1750 yılları arasında yönetti. M.Ö. 1770 yılında kurduğu Babil İmparatorluğu Fırat ve Dicle ırmaklarının arasında kuzeyde de Ninova'ya kadar ulaştı.

Komşuları Larsa, Mari, ve Asur ile 30 yıl boyunca savaştı ve İran körfezi'nden Diyarbakır'a ve Zagros'dan batı çöllerine kadar uzanan bir imparatorluk yarattı. Hâkimiyetindeki toprakları merkezi bir sistemle yönetti. Resmi yazışma düzenini kurdu. Ayrıca ilki İran'da kurulan posta teşkilatını ülkesine getirtmiş, polis teşkilatını ve ilk belediye sistemini kendi iktidarında oluşturmuştur. Polis teşkilatı şehrin iç güvenliğini sağlıyordu, eğer bir ayaklanma ya da suç olduğunda derhal müdahale edip suçluları yakalıyorlardı.

Yakalanan bu suçlular oluşturulmuş mahkemelerde kendi yazdığı 282 maddelik kanunlara göre cezalandırılıyordu, ama genelde bu cezalar çok ağır olmaktaydı.

Belediye reisini Hammurabi kendisi atıyordu. Kurduğu belediye sistemi günümüzdekilere benziyordu, şehrin düzenlenmesi, onarılması ve temizlik işlerine belediye bakıyordu.

Kurduğu Posta teşkilatı sayesinde şehri, mahalle mahalle sokak sokak ve ev numaralarına göre ayırtmıştı. Böylece bir posta istenilen doğru adrese bu şekilde ulaşıyordu. Bu sistemin yapılan arkeolojik buluntular sayesinde ilk kez Hammurabi zamanında yapıldığı kesinleşmiştir.

Hammurabi bilime ve sanata çok önem vermekteydi özellikle de mimari konulara. Bunun da en büyük ispatı ünlü Babil Kulesi ve Babil Asma Bahçeleridir. İktidarı süresince kendisini tanrılaştırdı ve "kralların tanrısı" olarak ilan etti. Erkeklerin varis olabileceği mutlak monarşi kurdu.

Bu dönemde Babil ülkesinin tanrısı Marduk Sümer-Akkad topluluklarının yüksek tanrılarında biri oldu.

Yürürlükteki yasaları sisteme bağlamasıyla Hammurabi Kanunları dünya tarihinin yasalarını temsil etti. 282 madde halinde taş sütunlara yazılan bu yazıtlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme dönemine girmesiyle 1901-1902 yıllarında Fransız araştırmacılar tarafından keşfedilmiş ve Louvre müzesine taşınmıştır.

Bu kanunlara göre; köleler ve hür insanlar arasındaki farklılıklar belirtilmiş, hür insan olmayanlara kısas kanunu (hırsızlık yaparsa elinin kesilmesi vb.) da başta olmak üzere evlilik gibi konularda günümüzde hala bazı toplumlarda uygulanan kanunlar bahsedilen dönemde ortaya çıkmıştır.

Mardin'de Hititler Dönemi (M.Ö.1925)

Hint-Avrupa dil ailesine mensup olduklarından dolayı genel kabul Avrupa kökenli bir topluluk olmalarıdır. 1930'larda Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde ortaya atılan Türk Tarih Tezi'ne göreyse bir Türk medeniyetiydi. Bilimsel çevrelerde ise Türk Tarih Tezi, romantik ve milliyetçi yönlerinin olduğu savlarıyla eleştirilmiştir.

Tarihçi ve araştırmacı Sinan Meydan, batının 19. yüzyıldaki kazı çalışmalarından sonra Hititler gibi

medeniyetleri Avrupa kökenli kabul edip sahiplendiğini ve Hititler'in Türk olduğu tezinin batı merkezli tarihe karşı bir başkaldırı olduğunu belirtmiştir. Tarihçi Prof. Dr. Tufan Gündüz ise Hititler'in Türkler'le alakası olmadığını ve buharlaşmış bir kavim olduğunu söylemiştir.

Daha sonraları Hititlerin Batı Kafkas halkları olan Çerkezlerle bir ilişkisi olduğu hakkında araştırmalar yapılmıştır. Hititçe ve Çerkezce birbirine dil yapısı ve kelimeler açısından çok benzediğini gösteren çalışmalar mevcuttur.

Mardin de Midiller Dönemi (M.Ö. 1924-1367)

M.Ö. 1925 yıllarında Mardin'i işgal eden Hititler bir yıl sonra şehri terk etmişlerdir. İran dolaylarından gelen Ari Irkından Midiller, Mardin ve çevresini ele geçirmiştir. 500 yıl hüküm süren Midiller bilinmeyen bir sebepten Mısırlılarla vergiye bağlanmışlar ve bir Midili prensesini de Mısır Firavunu ile evlendirmişlerdir.

M.Ö. 1367 yılında Midiller arasında iç savaş çıkmış, bunu fırsat bilen Asur Kralı Asuri Balit Mardin ve çevresini topraklarına katmıştır.

Mardin de Asurlar Dönemi (M.Ö. 1367-1190)

M.Ö. 1060'da I.Asurnasırbal zamanında Hititler birleşerek Gılgamış yakınlarında Asurlular'ı yenmişlerdir. Asurlular'ın tekrardan kuvvetlenmeleri üzerine, Mardin Asur hâkimiyetine girmiştir.

MÖ 800 yılına kadar Asurlular'ın elinde kalan Mardin, daha sonra Urartu Krallığı egemenliğine geçmiştir. Urartu Kralı Mimes zamanında Mardin 50 yıl Urartu idaresinde kalmıştır.

Mardin de Anadolu Kavimleri: I.Tıplatplasır Dönemi (M.Ö.1190)

MÖ 1190'da Anadolu'ya gelen bazı Ari ırk kavimleri Mardin'i almışlardır. 60 yıl sonra I.Tıplatpalasır; Sincar, Nusaybin ve Mardin'den geçerek 20 bin Maşiki kuvvetinin koruduğu Kemecin'e saldırıp onları yendikten sonra Mardin ve çevresini tekrar ele geçirmiştir.

Mardin Asurlular Dönemi (M.Ö. 1060-800)

M.Ö. 1060 yılında I.Asurnasırbal zamanında Hititler birleşerek Gılgamış yakınlarında Asurlular'ı yenmişlerdir.

Asurlular'ın tekrardan kuvvetlenmeleri üzerine, Mardin Asur hâkimiyetine girmiştir. MÖ 800 yılına kadar Asurlular'ın elinde kalmıştır.

Asurlular'ın bölgeyi ellerinde tutamadıkları daha sonra buraya yaptıkları pek çok seferden anlaşılmaktadır.

M.Ö. IX. yüzyılın başlarına kadar devam edecek olan bu süreç içerisinde Mardin çevresinin demografik yapısı tamamen değişecek ve M.Ö. XI. yüzyılın ortalarına doğru yöre Arami göçebeler bir yandan kuzeye doğru yayılırken, diğer yandan daha az kentleşmiş, göçebe hayat tarzının daha etkin olduğu bir durumun ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Bu durumu lehine kullanan Asurlular yeniden toparlanmış ve II. Adarari (M.Ö. 799) Arami Karal Nur Adad'ın şiddetle karşı kaymasına rağmen Nusaybin'i zapt etmiştir. Asurlular için tekrar kuzey ve batıya yayılma dönemini başlatmış Nihayet M.Ö VIII yüz yılın sonlarına doğru, Sargon (M.Ö.721-705) tarafından kesin olarak Asur

Hâkimiyeti altına alınmıştır³.

Asurlular'ın bölgeyi ıslarla kontrol etmek istemelerinin sebebi İran, Anadolu, Suriye ile Mezopotamya'yı birbirine bağlayan en önemli karayolu şebekesinin buradan geçmesidir.

Türkistan ve Hindistan'dan gelip İran güneybatı yönüne geçtikten sonra Nusaybin'de Basra'dan gelen güzergâh ile birleşip batıya yönelen Mardin çevresinde ikiye ayrılıp bir yandan Harran, Karkamış üzerinden Doğu Akdeniz kıyılarına ulaşan yolu, kontrol edebilmektir. Bu yol sistemi askeri, siyasi, iktisadi vs. açıdan olduğu kadar, bölgedeki bağcılık ve tahıl üretimi açısından önemlidir.

Mardin de Urartular Dönemi (M.Ö. 741-724)

Mardin, daha sonra Urartu Krallığı egemenliğine geçmiştir. Urartu Kralı Mimes zamanında Mardin 50 yıl Urartu idaresinde kalmıştır

Mardin de Trak Firig (Türk Firig) Dönemi (M.Ö. 715)

At üzerinde savaşan Sakalar (İskit) yaya olarak savaşan Kimerler'e karşı üstünlük sağlamışlardır. M.Ö. 714'te Urartu sınırını aşarak Orta Anadolu'ya doğru saldırılara başladılar. Kummuh (Adıyaman yöresi) Meluddu (Malatya) Tabal (Nevşehir - Kayseri yöresi) doğuda Şubria (Diyarbakır yöresi) ve batıda Hubuşna'ya (Ereğli) kadar yayıldılar. Kimmerler daha sonra Karadenizin güney kıyısı boyunca batıya ilerleyip Sinop (Sinope) civarında bir üs oluşturmuş ve

³ I. Uluslararası Mardin Tahihi Sempozyumu Bildirileri İmak Opset Basım Yayın.San.bTic.Ltd.Şti
İstanbul Temmuz-2006 s.5

Tabal'a doğru güneye yönelmişlerdi.

Asurlular'ın Gimirai dediği ve Tevrat'da da Gimiraya, Antik Grek kaynaklarında Kymmerio olarak geçen Kimmerler'in kökenleri hakkında çok detaylı bilgi olmamakla birlikte, Hint-Avrupa kökenli bir kavim olduğu ve İrani bir dil ya da Trak a konuştuğuuna inanılır.

Bunun böyle olmadığı Kimmerler'in Türk (veya proto-Türk) kökenli olduğu da iddialar arasındadır.  nl  tarih i Prof. Dr. Taner Tarhan, Kimmerler ve İskitler hakkında yazdığı bir makalesine şöyle bir girişle başlıyor. "Kimmerler ve İskitler Eskiçağ'daki "Türk Kültür Tarihi"nin, daha genel bir deyişle de "Mill  Tarihimiz"in ilk temsilcileridir.

Büyük tarih i Procopius, Kimmerleri doğrudan Bulgarlar'ın atası olarak gösterir. İran-Hazar rivayetleri de Bulgarlar'ın atası olarak "Kimari"den (Kimmer) bahseder. "M cmel el-Tavarih"te, ise, Yafes'in yedinci oğlu "Kemari"nin (Kimmer) Bulgarların babası olduğu yazılıdır.

Macar mitolojisinde, "Vaktiyle Kimmer kralının Kutirgur ve Utirgur adlı iki oğlu varmış" şeklinde Kimmerlerin Kutirgur ve Utirgurların (Bulgarların) ataları olduğu ifade edilmektedir.

Bulgarların yakın akrabası Hazar Türklerinin hakanları da kendi atalarını sırasıyla "Nuh-Yafes-Kimmer-Togarma" şeklinde göstermişlerdir. Kimmer'in oğlu Togarma ise bütün Türklerin atası sayılmaktadır.

Kimmerlerin Karadeniz Bölgesindeki varlığını gösteren arkeolojik ve filolojik kanıtlar mevcuttur.  nye'de bulunan bir gümüş kap Ekrem Akurgal (Akurgal 1969:

224vd. P1.67) tarafından M.Ö. VI. yüzyılın sonuna tarihlendirilmekte ve Kimmer sanatının son yapıtlarından biri olarak nitelendirilmektedir. **İskitlerin bilinen en önemli hükümdarı** “Alp Er Tunga’dır.”

Hakkında farklı kaynaklarda bilgiye ulaşılan Alp Er Tunga’nın Pers hükümdarı II. Kiros ile yapmış olduğu mücadeleler “Alp Er Tunga Destanı”nın temel konusunu oluşturmaktadır. Alp Er Tunga ismine Kaşgarlı Mahmut’un eseri olan Divan-ı Lügatit Türk’te ve Firdevsi’nin yazıp Gazneli Mahmut’a sunduğu Şehnâme’de Efrasiyab (Afrasyab) olarak rastlanırken, tarihin babası Herodot tarafından “Madyes” şeklinde adlandırılmıştır. Eski Asur kaynaklarında ise Alp Er Tunga ismi “Maduva” şeklinde geçmektedir. Öte yandan Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügatit Türk adlı eserinde Alp Er Tunga’yı “Acun Beyi” (Dünya Hükümdarı) olarak göstermektedir.

Mardin de Sityaniler Dönemi (M.Ö. 612)

M.Ö.612 yılına kadar Sityaniler hüküm sürmüştür.

Mardin de Midler Dönemi (M.Ö. 618)

M.Ö.618 yılında ise İran'dan gelen Midiler Mardin'i ele geçirmiştir.

Mardin de Mekadon- İskender Dönemi (M.Ö. 335)

M.Ö.335 civarında, Büyük İskender Mısır'ı aldıktan sonra Fırat ve Dicle havzasında (İskender Mezopotamya adını vermiştir.) gelerek İran'a gitmek için Mardin'den geçer. Buraları da istila eden İskender'in M.Ö.323 yılının 28 Mayıs'ında Babil'de ölümüne kadar kalmıştır.

Makedon lisanına göre iki nehrin arasına Mezopotamya denmektedir. Bu gün algı oluşturma dediğimiz şey bu olsa gerek 18 yıllık yönetim süresinde kullanılan bir ismin halen telaffuz edilmesi güçlü bir algı

olduğunu göstermektedir. Bu kitapta genel olarak bu bölgeye Fırat ve Dicle havzası tabiri kullanılmıştır.

Mardin de Makedon General Slevkos Dönemi M.Ö. 311:

Büyük İskender'in ölümünden sonra komutanları arasında devlet pay edilir ve Mardin doğu bölümünde kaldığı için Nikanır denilen General Slevkos'un payına düşer. (M.Ö.311) kadar yönetir.

Mardin de Abgarlar Dönemi (M.Ö. 131)

M.Ö. 131'de Mardin ve çevresi Urfa Krallığı (Abgarlar) topraklarına katıldı. M.S. 249'da Roma Hükümdarı Filibos, saltanatının 5.yılında bir isyan başlatan IX. Abgar'ı memleketten kovmuştur. Şehrin Valiliğine de Hapsioğlu Uralyonos tayin edilmiştir.

Mardin de Ermeni Dikran Dönemi (M.Ö. 71)

Roma baskısı altında kalan Pontus kralı Mithradates M.Ö. 72'de Ermenistan'a kaçtı. Bunun üzerine Lucullus'un komutası altındaki Roma orduları, Ermenistan'a saldırdı.

Dikran M.Ö. Ekim 69'da Tigranocerta'da, ardından M.Ö. Eylül 68'de eski başkenti Artaksata'da yenilgiye uğradı.

Lucullus'un Roma'ya geri çağırılması bir ölçüde rahatlamasını sağladı. Bu arada kendisiyle aynı adı taşıyan oğlu, yönetime başkaldırdı.

Part kralı III. Phraates'in bir orduyla verdiği desteğe karşın babası karşısında tutunamayan genç prens, Roma komutanı Pompeius'a sığınmak zorunda kaldı.

Ermenistan'a giren Pompeius M.Ö. 66'da teslim olan Dikran'a iyi davrandı ve Suriye ile güneyde ele geçirdiği öbür toprakları Roma'ya bırakması karşılığında krallığının başında kalmasına izin verdi. Dikran yaklaşık 10 yıl daha Ermenistan'ı yönetti.

Mardin de Roma Dönemi (M.Ö. 68)

Romalı komutan Lukalias M.Ö. 68 yılında Tiğranın eski başkenti Arteksata almak üzere Malaz kent bölgesine yürüdü. Kışın yaklaşması nedeniyle Romalılar Fırat ve Dicle havzasında (Mezopotamya ya) inerek Tiranın elinde olan Nisibis i (Nusaybin) kuşattı. Kent tuğlalarla örülü iki surla çevriliydi. Tiğranın kardeşi Vali Guros iç kaleye çekildi ancak çatışmadan sonra teslim oldu. Romadaki çıkarlarını korumak için Pompeyusla anlaştı büyük bir tazminat karşılığında yurdunda kaldı.

Pompeyus, Romaya döndükten sonra Konsül Makus Carasus Suriye'ye geldi. Port devletini yıkmak üzere Urfanın Abgar krallığı bölgesine girdi. Karhe (Harran) yöresinde Port kralı I. Ordun ordusu tarafından kuşatılarak birlikleri yok edildi. Üç gün sonrada kendisi öldürülünce Suriye, Diyarbakır ve Savur'un da aralarında bulunduğu bütün bölge Abgar krallığının egemenliğinde kaldı.

Yazıtlar Aramilerin M.Ö.14 yüzyılda Suriye'nin doğusunda yaşadıklarını göstermektedir.